

יוצא לאור ע"י איחוד חסידי מונקאטש

מענינא דינא

"עבדי הם"

במתן תורה נתן לנו הקב"ה משפטים ודינים, והורה את הדרך נלך בה והמעשה אשר נעשה, הן בין אדם לקונו, והן בין אדם לחבירו. אמנם, בד בבד צוונו הקב"ה, שבל נלך להתדיין בפני עכ"ם וערכאות שלהם. ואף אם נדע שדינם כדיננו ותוצאות המשפט ידמה כדיני ישראל, אמר הקב"ה "אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את ד'" (רש"י ריש משפטים).

יסוד גדול השמיענו הבורא ית"ש! אף שגם לעכ"ם יש משפטים, מכל-מקום המה מעשי ידי אדם ומחשבותיהם. משפטיהם הם כגולם בלי חיות, אשר כחומר ביד היוצר - ברצותו מרחיב וברצותו מקצר, כן יכולים העכ"ם לשנות גולמי משפטם כרצונם ודעתם. מה-שאין-כן משפטי התורה, הלא הם חכמתו ית"ש, אשר "הוא וחכמתו אחד" (עיין רמב"ם פ"ב מהל' יסודי התורה ה"י). הבורא ית"ש צמצם עצמו כביכול באותיות ושכליות המשפטים, וזהו חיותם. אשר לכן, אף אם ידמה לעיני אדם שדיני עכ"ם כדיני ישראל, אין זה נכון כלל וכלל. שונים הם במהותם ובמציאותם. ומי שאינו מכיר בזה, ומתדיין לפני משפטם, מחלל הוא בזה את ד'.

חז"ל (שמ"ר פ"ל ט) משלו את הדבר למלך שיצא למלחמה ולגיונות עמו, והיה שוחט בהמה ומחלק לכל אחד ואחד מנה כדי שיגיע לכולם. הציץ בנו ושאלו: מה אתה נותן לי? אמר לו המלך: ממה שהתקנתי לעצמי! כך נתן האלקים לעכ"ם מצות גולמיות שיגעו בהן, ולישראל פירש המצות כל אחד ואחד כו', לכך נאמר (תהילים קמז, יט) מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל. כלומר, חוקיו ומשפטיו - שהם עצמותו ית"ש - "ממה שהתקנתי לעצמי", הגיד רק לישראל, ולא עשה כן לכל גוי.

וזה הודיע הקב"ה לישראל, שישראל הם עבדים המשועבדים למשפטיהם, כי המשפטים הם חכמתו ועצמותו כביכול ית"ש. לעומת האומות שהוא להיפך, משפטיהם משועבדים להם, כי הם רק "גלמיות אשר יגעו בהם" ומשנים אותם כרצונם.

ולאחר שהקדים הקב"ה ללמד זאת לבני ישראל, ש"עבדי הם", משועבדים ועבדים לו ולחכמתו, ציווה את המשפט הראשונה "כי תקנה עבד עברי... שש שנים יעבוד ובשביעי יצא לחפשי חנם...". רצה הקב"ה להבינם לישראל ענין "שעבוד לד", ענינו של "עבד עברי" - עבודת העברי לד'. ישראל בעמדם לפני סיני, ידעו וגם הבינו ענינו של עבדות. אך זה יצאו מסבלות מצרים, ועדיין לא עברו ימים רבים מאז היותם עבדים. לכן, כששמעו מהקב"ה שמעכשיו צריכים להיות עבדי ד', בודאי דימו בנפשם - שכעבד פרעה כך עבד ד'. עבד הוא עבד, לא משנה למי. כלומר, מהותו של עבד הוא זה "שמשמש את קונו על מנת לקבל פרס". אין הוא אוהב במיוחד את אדונו, ואין לו שום תענוג בעבודתו. הוא עובד אך ורק כדי למצוא חן בעיני אדונו כדי שייטיב עמו. הוא יודע ומצפה, שכלל שיתמיד בעבודתו - כך יגדל שכרו. ואף זהו שעבוד בזויה, אבל ההכרח לא יגונה. על-דרך-זה רצו לעבוד את ד', להשתעבד למשפטיו ומצוותיו כמו עבדים, בלי שום מדרגת אהבת הבן לאב - אשר מאוויי הבן הוא טובת האב, ולא טובתו הוא.

לזה הבינם הקב"ה, שביציאתם ממצרים, עקר הקב"ה מכל אחד מישראל את טבעו ומהותו של עבד. שוב אי-אפשר לישראל להשתעבד בעד ממון והטבה. איש הישראלי מופקע מכל שעבוד ועבדות. ומאז הר סיני נעשו ישראל לבני חורין - "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות פ"ו מ"ב). שוב אין הם מסוגלים להיות עבדים בזויים, כי בקבלת התורה התעלו להיות בנים למקום. וכיון שכן, "כי תקנה עבד עברי", לאמיתו לא קנה עבד, כי במהותו הוא תמיד בן חורין, ולפיכך רק "שש שנים יעבד, אבל בשביעית יצא לחפשי חנם". ושונה עבדותינו להש"ת, שאינו עבדות גשמית, אלא עבדות של אהבה ובבחינת "בנים אתם לד' אלקיכם".

ומסופר במדרש שבאו זקני ישראל ליחזקאל הנביא ושאלו: עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו? אמר להם: הן. אמרו לו הואיל שמכרנו המקום לאומות-העולם, יצאנו מרשותו, ואין אנו מחוייבים לעבדו. השיב להם יחזקאל כלום אתם נקראים עבדים למקום, הלוא ישראל נקראים בנים למקום, וכי יש אב שמוכר את בנו! פירוש, אף אם משועבדים אנחנו להש"ת, אין זה בבחינת עבדות, אלא בבחינת בנים. ועל-כן אי-אפשר שימכור אותנו הקב"ה לאומות ח"ו, כי אין האב מוכר בניו...

מקורות: תורה מכ"ק מן דמו"ר שליט"א גליל ש"ק פ' משפטים תשנ"ו ומשנ"ו. מ"ס ושלום פ' משפטים. רישומי דברים הקדמה לשו"ת נבי תפארת.

לאור ההלכה

עירוב וצורת הפתח (ב)

תנאי רשות הרבים

אלו הם התנאים שמהווים רשות הרבים:
 א] רוחב הדרך יהיה רחב ט"ז אמה (שולחן ערוך אורח חיים סימן שמה סעיף ז).
 ב] לא יהיה עליו תקרה (שם).
 ג] צריכים הרחובות בעיר להיות מפולשין [ומכוונים] משער לשער (שם).
 ד] לא יהא הרשות מקום השייך ליחיד וקנינו הפרטי (שולחן ערוך אורח חיים סימן שצב סעיף א).
 ה] צריך שיהיה פתוח לרבים שיוכלו לגשת שם בכל שעות יום.

אם נסיים כאן, ונגיד כל רשות שמתקיים בו תנאים הללו - כרשות הרבים (שהוא שיטת הרמב"ם ועדימיה), נמצא שרוב עיירות יש להן דין רשות הרבים, ואי אפשר לתקן בהם עירוב - צורת הפתח. כי רוב הרחובות אין להם קירוי, ורחובות הם ט"ז אמה, כמו-כן הם רשות העיר [וכאמור עוד נאריך להלן בתנאי מפולשות].

אולם, הרבה ראשונים מוסיפים עוד תנאי:
 ו] שיהא ברשות ששים רבוא בוקעין.
 כך כתב רש"י במסכת עירובין (ו, א) ש"רשות הרבים - משמע רחב שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה ששים ריבוא... דומה לדגלי מדבר" (וכן הוא ברש"י בעוד מקומות). כך הוא גם דעת התוספות (שם ד"ה כיצד המביאים שכן היה כבר דעת הבה"ג. וכל זמן שאין שם ששים רבוא, שף שנתמלאו שאר התנאים, אין על הרשות דין רשות הרבים, וממילא מועיל בה צורת הפתח. המחבר (שם סימן שמה סעיף ז) מביא שתי דעות אלו: "אזיהו רשות הרבים: רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בליה) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים".

הלכה למעשה

למעשה, מנהג ישראל בכל תפוצות העולם, בכל הדורות, לתקן צורת הפתח גם בעיירות שרחובותיהם רחבים ט"ז ומפולשים משער לשער. "בכל עיירות הגדולות הישנות בפולין וגאליציען, וכמו קראקא ולבוב, אשר ישבו בה כסאות למשפט רבותינו הקדושים בעלי השולחן ערוך ונושאי כליו אשר מפייהם אנו חיים, ואחריהם גאוני הדור רבניהם ומוריהם עד הדור הזה, והיה בהם מעולם עירובין וטלטול בתוך העיר" (נמוקי אורח חיים סימן שצא סק"ב). והטעם, כי מעולם סמכו על דעת רש"י - שבעינן ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדי להיחשב ר"ה, "ורבותינו עמודי ההוראה, המגן אברהם (סימן שמה סק"ז) והט"ז (שם סק"ו), כתבו שהמחבר והרמ"א סתמו (במקומות אחרים) כדעת היש-אומרים, והוסיפו לומר שכן היא דעת רוב הראשונים, ועל כך סומכים בכל תפוצות

ישראל להלכה ולמעשה מאז ומקדם" (וכ"ה בבית מאיר סימן שסד, ערוך השולחן סימן שמה סעיף יז-יח, שולחן ערוך הרב סימן שמה סעיף יא, עיין בכל זה ב"מכתב לאנ"ש". ועיין גם באגרות משה אר"ח ח"ה סימן כד "בדמקומותינו נהגו כדן ודאי כשיטת רש"י דבעינן ששים רבוא").

כמלפני יותר ממאה וחמשים שנה, יצא הגאון רבי יעקב מאקארלין ז"ל בעל משכנות יעקב (תלמיד הגר"ח מוולאזין זצ"ל) לערער על המנהג של כל העיירות להתיר הטלטול על-ידי צורת הפתח, וכתב (בסימן קכ-קכב) "דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת". יסוד דבריו, דסבירא ליה שהמחבר הכריע להלכה כדעה הראשונה, דעת הרמב"ם, שכל רחוב הרחב ט"ז אמה הוא ר"ה - אף כשאין ששים רבוא. זאת ועוד, הוא סופר ומונה שיטות ראשונים להוכיח שה"רוב" הוא דלא בעינן ששים רבוא, ודלא כהמגן אברהם והט"ז שכתבו שרוב הפוסקים סוברים להקל, עיי"ש.

ועיין בביאור הלכה (סימן שמה ד"ה שאין) שגם הוא סופר ומונה את הראשונים, כמו המשכנות יעקב, להוכיח נגד מה שכתבו המגן אברהם והט"ז ד"רוב" פוסקים ס"ל דבעינן ששים רבוא. ובסוף דבריו מציין לספר גאון יעקב שכתב בשם הגר"א ז"ל ראייה לשיטת המחמירים דלא בעינן ששים רבוא.

ראיית הגר"א הוא, מהא דאמרין בברכות (נח, א) שאין 'אוכלוסא' פחותה מששים רבוא, ונקטינן אין 'אוכלוסא' בבבל. ועם-כל-זה אמרו (עירובין ו, ב) שהני אבולי דמחוזא [- נהרדעא, שהיתה בבבל], אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים. הרי שאף כשלא היו בה ט"ז רבוא, אי לאו דלתותיה נעולות בליה חייבין עליה משום רשות הרבים. אמנם מנחת פתים (סימן שמה סעיף ז) הביא לתרץ הראיה, שהא דאמרו אין אוכלוסא בבבל - לענין ברכה איירי, כי הוראה אוכלוסא ישראל מברך ברכה בפני-עצמו, ואוכלוסא אומות-העולם מברך ברכה אחרת, ועל-זה אמרו שבבבל לא היה ט"ז רבוא ישראל בפני-עצמם ולא ט"ז רבוא אומות-העולם בפני עצמם, וממילא לא יתכן לברך שם שום ברכה. אבל לענין רשות-הרבים, כיון דדרים שם ששים רבוא ביחד, שפיר חשיבא רשות-הרבים [וכדאי לציין לרש"י (עירובין שם) שכתב בעצמו שלכן "הני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים - כי שערי העיר מכוונים זה כנגד זה, והיו בה ששים ריבוא].

אין לערער על דעת הפוסקים

הבית אפרים (חלק אר"ח סימן כו) השיב להמשכנות יעקב ש"אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתייחד על-פי גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מביני בניהם ומימיהם אנו שותים". ואין לערער על מנהג ישראל לסמוך לכתחילה כדעת רש"י - שכל שאין ט"ז רבוא עוברים בו בכל יום אינו ר"ה, ואשר כן הוא דעת רוב

הראשונים, וכשיטתם סתמו המחבר והרמ"א, עיי"ש. ואחריו המשיכו בתפוצות ישראל לתקן עירובין בכל העיירות, אף שהם רחובות ט"ז אמה. [ובערוך השולחן כותב (שם) ש"אחד מהגדולים בדור שלפנינו הרעיש העולם על העירובין שלנו... אבל מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם, ורק על סמך היתר זה, וכאילו בת קול יצא הלכה כשיטה זו, ואם באנו לעכב - לא לבד שלא יצייתו, אלא נראה כמשתגעים..."]

מסורה בישראל

אכן, בחדר המשכנות יעקב - תלמידי הגר"א ז"ל, נהגו להחמיר לעצמם, ואף שתיקנו העירובין בעיירות שלהם, מכל-מקום - הם כשלעצמם החמירו, ולא נהגו לטלטל (ובספר שערי רחמים הלכות שבת אות צג שגם הגר"א החמיר לעצמו ולא טלטל כלל במקום שהותר ע"י עירוב. וגדולי ישראל מבריסק ז"ל החמירו לעצמן כדעת הרמב"ם להחשיב רחוב שהוא ט"ז אמה כרשות הרבים מה"ת לכל דבר, גם לענין שלא ישאו ב"ב תכשיטין בשבת. ואפילו לענין שלא לישא טלית קטן ברחוב בשבת החזיקו לעצמן להחמיר שלא לצאת בו לרחוב, ע"פ תשובת מהר"ם ב"ר ברוך (סי' שס"ה) שאף שסמכין לענין ברכת מצות ציצית שאין תכלת מעכב, מכל-מקום לענין לצאת בטלית לרה"ר אין לסמוך על-זה).

לעומת זה, מסורה בידינו על ידי רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע (בנמוקי אר"ח סימן שצט סוף סק"א) שרבינו בעל בני יששכר ז"ע הקפיד נגד מי שהחמיר בזה - אף לעצמו. כלומר, לא רק שאסור להורות חומרא בזה לאחרים, אלא אף לעצמו אסור להתמיה. וכן קיבל רבינו מרבו הגה"ק משינאווא ז"ע. וראה ב"מכתב לאנ"ש", שכתב רבינו שליט"א ש"סבירא-ליה לרבותינו ז"ע שכוון שעירוב הוא מהדברים שלא היו הצדוקים מודים בו, חייבין אגן שלא להחמיר בכל מקום המותר להילכתא על-ידי עירוב (וכעין זה, והיינו, שעדיין שעשו להוציא מלבן, וכדי להראות שאנן מודים בעירוב כו"). ורבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע מציין מקור לדברים מהתשב"ץ (ח"ב סימן לו) ובכתבי האריז"ל (שעה"כ ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו).

עיירות הגדולות

וכל זה, בעיירות שחסר בהם התנאי של ששים רבוא - ולכן אין להם דין רשות הרבים, ומועיל בהם תיקון צורת-הפתח. ברם, גם בהרבה עיירות שהיה להם ששים רבוא תושבים, נוהגים היה מאז ומתמיד לתקן בהם עירוב! והיינו, שעדיין יש לדעת היאך חושבים ה"ששים רבוא", הן בזמן והן במקום [אשר לכן לא נחשבו מקומות אלו לרשות הרבים, מלבד מה שאפשר שחסרו שאר תנאי רשות הרבים - שלא היו הרחובות ט"ז אמה או מפולשות, או שהיה להם מחיצות וכדומה].